

**“Kant’ın Kadın Algısı” ile “Kant Düşüncesinde Kadın” Ayrımının
Gerekliliği Üzerine Metodik Bir Değerlendirme**

A Methodical Assessment on the Necessity of the Distinction Between
“Kant's Perception of Women” and “Woman in Kant’s Thought”

İsmail Hakkı KUMBASAR

Dr., Bağımsız Araştırmacı, Felsefe

PhD, Independent Researcher, Philosophy

İstanbul / Turkey

ihkumbasar@gmail.com

ORCID: 0009-0002-7482-0784

DOI: 10.56720/mevzu.1750364

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: İnceleme Makalesi / Review Article

Geliş Tarihi / Date Received: 25 Temmuz / July 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 4 Kasım / November 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Şubat / February 2026

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Şubat / February

Atıf / Citation: Kumbasar, İsmail Hakkı. ““Kant’ın Kadın Algısı” ile “Kant Düşüncesinde Kadın” Ayrımının Gerekliliği Üzerine Metodik Bir Değerlendirme”.

Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (Şubat 2026): 1-21.

<https://doi.org/10.56720/mevzu.1750364>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Bu çalışmanın kapsamı, iki yüzyıldan fazla bir süredir felsefeyi ciddi anlamda etkilemiş ve şekillendirmiş olan Immanuel Kant’ın kadın hakkındaki görüşlerini araştırmaktır. Bilindiği üzere Batı tarihinin önemli bir kısmında kadın cinsiyet olarak ikinci planda kalmıştır. Sosyal hayatın erkek egemen bir yapı halinde şekillenmesi, kadınların yeterince söz sahibi olamaması doğal bir şekilde düşünce ve genel olarak bilim dünyasında da aynı etkiye sebep olmuştur. Kendisinden önceki düşünceyi ciddi bir eleştiriye tabi tutan ve neredeyse eski tip bir felsefe yapma imkanını ortadan kaldıran Kant’ın, aynı şekilde cinsiyetler arasında süregelen bu haksızlığa ilişkin bir düşünce üretmesi beklenmektedir. Fakat bu beklentinin Kant’ın yaşadığı dönemde değil son yüzyılda açığa çıktığı da aşıkardır. Kuşkusuz Kant’ın düşünce tarihine yaptığı büyük katkı ve birçok alana ilişkin araştırmaları kendisinden sonraki herhangi bir felsefi çalışmada hesaba katılmasını gereklilik haline getirmiştir. Söz konusu gereklilik yapılan felsefe çalışmaları için geçerli olduğu kadar aynı gerekliliğin Kant’a ve Kant düşüncesine de dayatıldığını söyleyebiliriz. Bu sebeple Kant’ın yaşamı ile Kant düşüncesi arasında ilgiler kurulmakta ve açığa çıkan çelişkiler, örtüşmezlikler ya derinleştirilmektedir ya da aşılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma iki yaklaşıma da eklemlenmemeye amacı taşımakta olup, Kant’tan neyin beklenebileceği ve neyin beklenemeyeceği ile ilgilenmektedir. Bu ayrımda belirleyici olan tutumun ise anakronizme düşmemek olduğunu düşünüyoruz. Felsefenin nesnelliği ve evrenselliği her ne kadar anakronizm tartışmasını dışlasa da filozofun yaşamı ile düşüncesi arasında ilgi kurmanın da felsefi bir anakronizm olduğunu düşünüyoruz. Zira filozofun yaşamı ile düşüncesi arasında ilgi kurmak felsefeyi öznelliğe ve yerelliğe sürükleyecektir. Dolayısıyla çalışmamız Kant’ın yaşamı ile düşüncesi arasına sınır çizmeyi amaçlayacak ve mevcut çalışmaları da bu açıdan değerlendirecektir.

Anahtar Kelimeler: Immanuel Kant, Kadın, Cinsiyet, Toplumsal cinsiyet, Antropoloji

Abstract

The scope of this study is to investigate Immanuel Kant's views on women, which have significantly influenced and shaped philosophy for more than two centuries. As is known, for a significant part of Western history,

women have remained in the background as a gender. The fact that social life has been shaped as a male-dominated structure and women have not had enough say has naturally caused the same effect in the world of thought and science in general. Kant, who subjected his predecessors to serious criticism and almost eliminated the possibility of doing an old type of philosophy, is expected to produce a thought about this injustice between the sexes. However, it is obvious that this expectation was not realized in Kant's lifetime but in the last century. Undoubtedly, Kant's great contribution to the history of thought and his research in many fields have made it necessary to take him into account in any philosophical study after him. As much as this necessity applies to philosophical studies, we can say that the same necessity is imposed on Kant and Kantian thought. For this reason, relations are established between Kant's life and Kantian thought, and the contradictions and incompatibilities that emerge are either deepened or tried to be overcome. This study aims not to be articulated with either approach and is concerned with what can and cannot be expected from Kant. We think that the decisive attitude in this distinction is not to fall into anachronism. Although the objectivity and universality of philosophy excludes the discussion of anachronism, we think that establishing a relationship between the life and thought of the philosopher is also a philosophical anachronism. This is because establishing a relationship between a philosopher's life and thought would drag philosophy into subjectivity and localism. Therefore, our study will aim to draw a boundary between Kant's life and thought and evaluate existing studies in this respect.

Keywords: Immanuel Kant, Woman, Sex, Gender sex, Anthropology

Giriş

Yaklaşık iki yüzyıldır özelde felsefede, genelde bütün diğer sosyal ve fen bilimlerinde Immanuel Kant'ın az ya da çok bir etkisi olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Aristoteles kendisinden sonra gelen felsefeyi ve bilimleri ne kadar etkilemiş ve şekillenmesine sebep olmuşsa, Kant da aynı şekilde kendinden sonraki felsefeye ve diğer bilimlere etki etmiştir. Şüphesiz bu alanlara yaptığı etki belli belirsiz olarak gündelik sosyal hayatı da şekillendirmiştir. Günümüzde ele alınabilecek herhangi bir felsefi sorunda ya da modern toplumsal yaşantıda, Kant'a ait bir düşünce arayıp bulmak mümkündür. Kant'ın

düşünce tarihine yaptığı büyük katkı ve birçok alana ilişkin araştırmaları kendisinden sonraki herhangi bir felsefi çalışmada hesaba katılmasını gereklilik haline getirmiştir. Söz konusu gerekliliğin tersinden bu defa her ne araştırıyorsak Kant’tan o konuda nesnel ve evrensel bir ilke türetmiş olmasını bekliyor, türetemediğini düşündüğümüzde ise yeriyoruz.

Bu çalışma, Kant’ın düşünce tarihine -kendisinin de deyimiyle- devrimsel bir etkisi olduğu kabulüne dayanarak, birçok alanda etkide bulunduğu yeniliklere ve farklı bakış açılarına rağmen kadın konusunda neden geleneksel görüşleri devam ettirdiğine yönelik eleştirilere dair bir değerlendirmedir. Dünyanın farklı coğrafyalarını bir kenara bırakarak, Kant dönemi Avrupa’sında kadının sosyal ve siyasal alan içinde konumlandırılışının sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Bunun dışında düşünce ve bilim dünyasında bu sınırlandırmanın çok daha fazla olduğunu ve kadınların bu dünyaya neredeyse hiç dahil edilmediğini kabaca bir bilim veya düşünce tarihi araştırmasında dahi görebiliriz. Günümüzde Kant felsefesindeki “akıl sahibi varlıklar” kavramsallaştırmasına insan dışı varlıkların dahi ima edilmiş olabileceği tartışılırken, kadın imgesini bu kategoriye dahil edip etmediği hala bir tartışma konusudur. Bu tartışmalardaki temel soru şudur: Kritiklerinde ortaya koyduğu düşünceleri, özgür insan anlayışı, ahlaklı insan anlayışı ve genel olarak insan üzerine düşüncelerinde bahsi geçen insan kavramı her iki cinsiyeti de kapsamakta mıdır? Soruya verilen olumlu ve olumsuz cevaplara baktığımızda Kant’ın kadınlar hakkındaki düşüncelerini değerlendiren çalışmaların iki temel yaklaşımda kümelendiğini söyleyebiliriz: İlki, Kritiklerindeki nesnel ifadeleri üzerinden olumlamaya çalışmak, ikincisi ise düşünceleri ile çelişen noktaları derinleştirmek şeklindedir.

Kant’ın Kritikleri olması gereken’i (*de juri*) ele alırken, antropoloji ve kültür çalışmaları ise olan’a (*de facto*) yönelir. Kadınlar konusundaki görüşlerinin bu ayrımda *de facto* kategorisine eklenebileceğini düşünmekteyiz. Tam da bu ayrıma dayanarak Kant’ın kadın algısından bahsedilirken, kadın düşüncesinden bahsedemeyeceğimizi düşünüyoruz. Kant’ın kadınlar konusundaki düşüncelerini değerlendiren mevcut çalışmaların ise aksine *de juri* zemininde yapıldığını düşünüyoruz. Bu ise felsefenin düşünce tarihi boyunca kendisini içinde bulduğu temel handikapla; köle, kadın, çocuk gibi toplumsal açıdan dezavantajlı grupları kapsayan normatif bir ilke vazedememiş olmasıyla so-

nuçlanan döngüye tekabül eder. Bu döngüde neyin belirleyici ve başlatıcı olduğu sorusu Kantçı kavramdan türeterek söylersek tarihsel bir antinomidir. Ahlak, politika ve hukuk çağındaki felsefi düşüncüyü şekillendirir mi yoksa felsefi bir düşünce mi bu alanları belirler sorusu eş derecede geçerlidir. Benzer şekilde Kant'ın yaşamı ile düşünceleri arasındaki ilişki de aynı zorluğu barındırır. Bu zorluğu aşmak için önerimiz ise tıpkı felsefe ile politika, ahlak ve hukuk arasındaki zorunluluğu varsaymadığımız gibi Kant'ın yaşamı ile düşünceleri arasında da bir zorunluluk kurmamaktır. Bu amaçla önce Kant'ın kadın algısından bahsedecek ve bu algının dönemindeki kadın algısından ayrılmadığını kabul edeceğiz, fakat, ardından Kant düşüncesinden kadının rolüne dair ampirik çıkarımlar yapılmaması gerektiğini savunacağız.

1. Kant'ın Kadın Algısı ve Sosyal Hayatta Kadınlarla İlişkileri

Karl Vorländer, "Kant ve Kadınlar" başlıklı yazısına, Kant'ın hayatında ve düşünsel üretiminde kadınların belirgin veya anlamlı bir rol oynamadığını belirterek başlar. Kant'ın çağdaşı olan Goethe, Schiller, Herder gibi edebi ve entelektüel figürlerin çalışmalarında kadınların önemli birer ilham kaynağı olduğu görülürken, Kant'ta böyle bir etkiden söz etmek mümkün değildir. Tıpkı Platon, Leibniz, Descartes, Hobbes, Locke ve Hume gibi yaşamı boyunca evlenmemiş olan Kant, kadınlara yönelik herhangi bir düşmanlık beslememesi bakımından Schopenhauer ve Winckelmann'dan ayrılır¹. Bu değerlendirme, Kant'ın kadınlara dair düşüncelerinin büyük ölçüde dolaylı ve sınırlı gözlemlere dayanmış, çoğunlukla arkadaşlarının eşleri ya da aile üyeleri aracılığıyla, yüzeysel düzeyde kalmıştır. Kant'ın kadın algısının şekillenmesinde belki de en temel figür, çocukluk yıllarının etkili kişisi olan annesidir. Kant'ın kadınlara dair düşüncelerinin temelinde, doğrudan deneyimlerden çok, annesiyle kurduğu ilişkiden beslenen duygu ve izlenimlerin etkili olduğu söylenebilir. Kant için kadın figürü söz konusu olduğunda, en çok saygı ve sevgi duyduğu kişinin annesi olduğu izlenimi ağır basmakta; bu durum, kadın kavrayışının öznel bir zemine yaslandığını düşündürmektedir. Iwan Kopzew, Kant'ın arkadaşı ve sonradan biyografisini yazan Reinhold Bernhard Jachmann'dan altilayarak bu durumu Kant'ın şu cümleleriyle aktarır:

¹ Karl Vorländer, "Kant und die Frauen", *Immanuel Kant: Der Mann und das Werk*, Textlog.de: Historische Texte & Wörterbücher (Erişim 9 Temmuz 2025).

Benim annem, çocuklarına dini öğretiler ve erdemi anlatan örneklerle tanrı korkusunu aşılayan, sevgi dolu, duygusal, dindar, dürüst bir kadın ve şefkatli bir anneydi. Beni sıklıkla şehir dışına götürür, tanrının yaratıklarına dikkatimi çekerdi. Büyülenmiş bir şekilde kendisini tanrının kudretine, bilgeliğine ve iyiliğine teslim eder, her şeyin Hakimine karşı kalbime derin bir saygıyı yerleştirirdi. Annemi asla unutmayacağım, çünkü ilkin o içime iyiliğin tohumunu ekip besledi, kalbimi doğanın etkisine açtı, kavramlarımı uyandırdı ve geliştirdi, onun öğrettikleri hayatım boyunca sürekli ve olumlu bir şekilde bana etki etti².

Kant’ın kendi ifadesinden de anlaşılacağı üzere, bugün bizim de içinde bulunduğumuz toplumun bir kesimi için de yabancı sayılmayacak dindar ve muhafazakar ev hanımı bir anneden bahsediliyor. Bu ilk ve en büyük etki dışında Kant’ın yine çocukluğunda kadın algısının oluşmasında kız kardeşlerinin de etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Anneleri kadar olmasa da ve annelerine duyduğu kadar bir sevgi duymasa da onları da anmak gerekir. Maddi imkanları çok iyi olmayan bir ailenin çocuğu olan Kant’ın okuyabilmesi için kız kardeşleri okuyamamıştır ve hatta küçük yaşlardan itibaren hizmetçilik yapmak zorunda kalmışlardır³. O dönem Alman ailelerinde bu genel bir adetti. Aile içi bu dengesizlik, anlaşıldığı kadarıyla kardeşler arasında sıkıntılara sebep olmuştur. Kant bu durumu anladığımız kadarıyla kendi adına haklı bir durum olarak görmekte ve kadınların kendisi gibi bir eğitim almamaları gerektiğini düşünmektedir.

İlk çocukluk ve gençlik yılları dışında, daha önce belirttiğimiz gibi Kant, arkadaşları ve içinde bulunduğu sosyal hayat vesilesiyle de çeşitli kadınlarla iletişim halinde olmuştur. Hiç evlenmemiş, bilinen evlilik dışı bir ilişkisi olmamış biri olarak Kant’ın cemiyet hayatı içinde kadın arkadaşları olmuştur. Hatta Vorländer, Kant’ın kadınlarla genel olarak arasının iyi olduğunu ve hoş sohbet biri olduğunu belirtir. Siyasetle, felsefeyle uğraşan kadınlardan çok hoşlanmadığı, daha ziyade ev hanımlarıyla sohbet etmeyi tercih ettiği, aşıcılık ve moda hakkında konuşmaktan hoşlandığını yazmaktadır⁴. Belirttiğimiz gibi

² Iwan Kopzew, "Kant und die Frauen", *Freunde Kants und Königsbergs e.V.* (Erişim 15 Temmuz 2025).

³ Vorländer, "Kant und die Frauen".

⁴ Vorländer, "Kant und die Frauen".

bu kadınların çoğu, arkadaşlarının eşleri, kızları ya da akrabalarıdır. Kimisi ile yazışmıştır, dersler vermiştir ya da gündelik bir ilişki içinde olmuştur. Genel olarak anlatılanlara bakıldığında, günlük hayatta kadınlara karşı tavrı - kimilerinin anladığı şekliyle- kitaplarında bahsettiği gibi aşağılayıcı ve küçük düşürücü değildir. Bu haliyle, Kant aslında döneminin kadın algısını taşıyor diyebiliriz. Fakat Kant'ın kadın anlayışının daha çok dikkat çekiyor olmasını hem felsefe tarihi hem de yaşadığı dönemde sahip olduğu öneme bağlayabiliriz. Böyle önemli bir konuma sahip olan bu düşünürün, satır arasında dahi yazdığı ayrıca dikkat çekebiliyor. Bu sebeple Kant'ın düşünce dünyasındaki bilinirliğinin arttığı dönemdeki ilişkileri ile o dönemdeki düşünceleri arasındaki çelişkinin izini sürmek cazip hale gelmiştir.

Kant'ın muhtelif kadınlarla arkadaşlıkları, en azından tanışıklıkları vardı. Bunlardan iki tanesi özellikle anılmaktadır⁵. Biri, sıkı bir takipçisi ve hayranı olan Baron Franz Paul von Herbert'in kız kardeşi Maria von Herbert'tir. Kendisiyle doğrudan tanışıklığı olmayıp mektuplaşmıştır. Diğeri ise arkadaşı olan Johann Konrad Jacobi'nin eşi Maria Charlotta'dır⁶. Maria eşinden epeyce genç bir kadındır. On üç yaşındayken evlenmiştir ve o sırada eşi kırklı yaşlarındadır. Cemiyet hayatında hareketli bir kadın olarak tanınıyor. Kant'la hem mektuplaşmıştır hem de muhtelif ortamlarda görüşmüşlerdir. Mektuplara bakınca Maria, Kant ile epeyce samimi bir dostluğa sahiptir, o kadar ki, bu samimiyeti kendisine öpücükler göndererek göstermektedir. Vorländer bunu o dönem için herhalde sıradan bir şey olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca Maria nefsi okşayıcı bazı ifadeler de kullanmaktadır ki Kant bir mektubunda buna cevaben aynı şekilde karşılık veremiyor olmaktan dolayı biraz mahcup gibidir. Kant ve Maria arasında bu ilişki sonradan bozulmuştur. Bu durumu, Maria'nın eşini yine Kant'ın da arkadaşı olan bir adamla aldatmış olmasından ve Kant'ın zinaya karşı tavrından dolayı kendisiyle ilişkisini kestiğini düşünenler vardır ancak diğer yandan Vorländer zinadan bahsetmiyor, Maria'nın eşinden boşanıp o şahısla evlendiğini belirtiyor. Fakat Kant, Konrad Jacobi'ye ayıp olacağı

⁵ Aliye Kovanlıkaya, "Kant'ta Cinsiyet Farklılığı", *Cinsiyetli Olmak: Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar*, ed. Zeynep Direk (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012), 14.

⁶ Karl Vorländer, "Maria Charlotta Jacobi", *Immanuel Kant: Der Mann und das Werk*, Textlog.de: Historische Texte & Wörterbücher (Erişim 13 Temmuz 2025).

endişesi ile hem Maria hem de yeni eşiyle ilişkisini keser ve Konrad Jacobi'den tarafa tavır alır⁷.

Sıklıkla anılan ve sadece mektupları üzerinden tanıdığı diğer kadın, Maria Herbert ise Kant'ın felsefesini sıkı takip eden biridir. Herbert, Kant'ın ahlak yasasına uygun yaşamaya başladığından ve bu yüzden mutsuz olduğu ve bazı sıkıntılara düştüğünden bahsediyor ilk mektubunda. Sıkıntıya sebep olan konu ise, beraber olduğu sevgilisine, ahlak yasası uyarınca, evvelce başka bir sevgilisi daha olduğunu belirtmesi, bunun üzerine yeni sevgilisinin kendisinden soğuması ve aralarındaki aşkın bitmesidir. Bu yüzden intihar etmeyi düşündüğünü fakat bunu da ahlak yasasına aykırı olduğu için yapmadığını belirtiyor. Kant'tan kendisine yardım etmesini istiyor, hatta bu yardımın ahlak yasası gereği yapılması gerektiğini bildiriyor. Kant bu mektuba bir arkadaşı-nın da tavsiyesiyle cevap veriyor, ahlakın mutluluktan önemli olduğundan bahsediyor. Bir süre cevap alamayınca ortak tanıdıklara mektubunun Maria Herbert üzerinde nasıl bir etkisinin olduğunu merak ediyor ve soruyor. Belli bir süre sonra Kant tekrar bir mektup alıyor. Kadın ahlak yasalarına uymanın kendisi için bir zorluğu olmadığını, artık çok rahat uyguladığını ve fakat hayatının anlamsızlaştığını belirtiyor. Mektubunda ahlak yasasını sorguluyor. Hatta Kant'tan kendisini ziyaret etmek için izin istiyor, bu ahlak yasasına uygun yaşadığını varsaydığı Kant'ı gündelik hayatta gözlemlemek istiyor. Kant bu mektubu bir saçmalık olarak görüyor ve cevap vermiyor. Kadın belli bir süre sonra intihar ediyor⁸. Kant'ın mektuba cevap vermeme sebebi olarak aktarılan sadece kadının saçmaladığını düşünmesidir. Neyi saçmalık olarak algıladığına ilişkin bir bilgi verilmiyor. Kant bu kadını başka kadınlara, bir kadının erkek bir rehber gözetiminde olmadan felsefe ile ilgilenmesinin nasıl kötü sonuçlar doğurabileceğine ilişkin örnek olarak da gösteriyor üstelik. Kant'ın erkek rehber vurgusu felsefe ile ilgilenmenin, buna uygun eğitim almanın tarih boyunca olduğu gibi yaşadığı dönemde de erkekler için mümkün olmasıdır kanaatimizce. Vurgu, erkek cinsiyetine değil formasyona olup, formasyonun taşıyıcısı olduğu için erkeğedir. Aksi taktirde böyle bir konuşmayı yapmak için kadınları muhatap dahi almaması gerekirdi. Evvelce de belirtildiği gibi, kadınları sever ama kadınlardan okumuş olmalarına dair bir beklen-

⁷ Vorländer, “Maria Charlotta Jakobi”.

⁸ Kovanlıkaya, “Kant’ta Cinsiyet Farklılığı”, 12.

tisi yoktur. Kadınlardan beklentisi okumuş olmaları değil, ahlaklı, doğal, evcimen ve günlük ev işlerini aksatmamalarıdır⁹.

2. Kadın ve Erkek İlişkilerinde Toplum Öncesi Aşama: Evlilik ve Cinsellik Üzerine Düşünceler

Kaynaklar Kant'ın genç yaşlarda iki defa evlenmeye niyet ettiğini fakat sonradan vazgeçtiğini belirtiyor. Çok zengin olmamakla birlikte ciddi bir maddi sıkıntısı olmamasına rağmen evlenmemiş olma sebebini maddi sebeplerin yetersizliği olarak açıklıyor. Kant ileriki yaşlarında, insanlara evlenmeleri hususunda tavsiyelerde bulunmuş hatta aracı da olmuştur. Aşk evliliğini, yani körü körüne kapılıp evlenmeyi doğru bulmuyor, gerekli maddi imkanlara ulaştıktan sonra, başka bir insanın geçimini rahatlıkla sağlayabilecek konuma gelindiğinde evliliği tavsiye ediyordu. Ayrıca evlilik için güzellik gibi geçici şeylerden ziyade maddi şeylere önem verilmesini, statü ya da paranın evliliklerin devamı için daha sağlıklı olacağını düşünüyordu¹⁰. Vorländer, kendisinin biraz da hüznle şöyle söylediğini aktarıyor: "Bir kadına ihtiyaç duyduğumda onu geçindirebilecek imkanlara sahip değildim, bu imkanlara sahip olduğumda da artık bir kadına ihtiyacım kalmamıştı"¹¹. Genel olarak söylenenlerden anlaşılan ve hayatına da baktığımızda maddi rahatlıktan anladığımız, kişisel bütün ihtiyaçları karşılayabilecek, evliliğin de bu ihtiyaçlardan kesintiye sebebiyet vermeyecek miktarın biraz daha fazlasıdır.

Kadın hakkındaki görüşleri gibi, evlilik hakkındaki görüşleri de bugün açısından çok anlamlı gibi gelmese de döneminde bunları dile getirmek önemli kabul edilebilecek bir eylemdi. Kant öncelikle kilisenin belirlediği evlilik anlayışına karşı çıkmıştır ve bu anlayışı bir tür iki yüzlülük olarak görmüştür. Sadece çocuk sahibi olmak için, yani neslin bekası için evleniliyor olması onun için anlamsızdır. Doğada diğer canlılarda böyle bir amaç olabilir ama bu insan için tek başına söz konusu olamaz¹². Böyle olduğunu varsaysak dahi, çocuk olduktan sonra insanlar neden evli kalmaya devam etsinler diye sormaktadır.

⁹ Kopzew, "Kant und die Frauen".

¹⁰ Kopzew, "Kant und die Frauen".

¹¹ Vorländer, "Kant und die Frauen".

¹² Immanuel Kant, *Metaphysik der Sitten*, ed. J. Kirchman (Leibzig: Verlag Der Dürschchen Buchhandlung, 1870), 88.

Tabi ki insan için evliliğin amaçlarından biri de çocuk sahibi olmaktır ama asıl amaç cinsel ilişkidir. Cinsel ilişki bir çocuğun dünyaya gelmesi amacını taşımaz öncelikli olarak. İlk amacı zevktir ve zevk için insanlar cinsel ilişkiye girmelidir. Cinsel ilişki onun için cinsel organların bir değiş tokuşudur ve bu, asıl amacı zevk olan bir eylem olmasa insanlar buna neden ihtiyaç duysun¹³. Kant kilisenin çocuk merkezli evlilik anlayışını, çocuk olduktan sonra neden insanlar evli kalsın diyerek eleştirmesine rağmen, insanların cinsel gücü ve isteği azaldığında neden evli kaldıkları ya da kalmaları gerektiğine dair bir şey söylememektedir.

Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi adlı eserinde Kant cinsellik hakkında konuşurken, karşı cinsi, hemcinsi ve ilginç bir şekilde hayvanlar ile ilişkiyi de anıyor. Eşcinselliği ve hayvanlarla ilişkiyi doğal görmeyip bunların ahlaken uygun olmadığını, karşı cinsler arası bir ilişkinin doğru olduğunu ve doğal olanın böylesi olduğunu belirtiyor. Doğadaki diğer canlılardan farklı olarak, insani olanın da ancak evlendikten sonra, evlilik içinde cinsel ilişkinin olduğunu vurguluyor. Evlilik dışı ilişkileri Kant ahlaka aykırı görüyor. Dolayısıyla kadının koşulsuz olarak erkeğin zevk nesnesi olarak görmediği açıktır. Cinselliğe bu kadar vurgunun yapılması, Kant’a evliliği anlamsızlaştırdığı yönünde eleştiriler gelmesine sebep olur. O ise bunun aksini savunuyor ve evliliğin, ahlaklı bir birliktelik oluşturacağını savunur. Erkeğin aklı ve kadının zevki ahlaklı kişilerin oluşmasına sebep olacaktır. Yine dini sebepler bir kenara bırakılarak evlilik sadakat üzerine olmalıdır. Bu ahlaklı olmanın şartı olduğu ve saf akılla buna ulaşılacağı için olmalıdır. Cinselliği korumak, bir açıdan zevkin korunmasını diğer açıdan ise kişilerin cinsel meta haline gelmemelerini sağlayacaktır. Evlilik, başka bir açıdan sadece cinsel ilişki yoluyla kişide ortaya çıkabilecek bazı özelliklerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Eşler birbirleri için birer cinsel nesne olacaklardır ama bu iki taraflı bir nesne olma durumu olacaktır. Bu karşılıklı nesne olma durumu, sadece aralarındaki bir ilişki olması durumunda bir olma durumuna ulaşacaklardır¹⁴.

Buraya kadar genel olarak ele aldığımız konular içinde, Kant’ın kadınları her daim erkeklerden aşağı gördüğü, sınırladığı eleştirileri, cinsel ilişki konu-

¹³ Kant, *Metaphysik der Sitten*, 87.

¹⁴ Kant, *Metaphysik der Sitten*, 88-89.

sunda kendini göstermiyor. İlginç bir şekilde evlilikte olmasa da cinsel ilişki konusunda Kant, kadın ve erkeği eşit görmektedir. Her iki taraf da birbirine denk ve birbirlerinin zevk nesnesidir. Yine belirttiğimiz gibi, kiliseye bağlı ve toplumda genel olarak yaygın olan, cinsel ilişki neticesinde kadının sadece çocuk doğurma ve büyütme görevini tam olarak reddetmiyor olmakla beraber bunu birinci vazifesi olarak da görmüyor.

3. Kant Düşüncesinde Kadının Etik ve Estetik Rolü

Sosyal hayatına ilişkin kendi anlattıkları ve insanların paylaştıkları dışın-da Kant'ın kadınlara yaklaşımını ve kadınlar hakkındaki düşüncelerini en geniş haliyle iki kaynakta görmektediriz. Bunlardan ilki Anthropologie in Pragmatischer Hinsicht (Pragmatik Açıdan Antropoloji) (1912) ve ikinci olarak Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen (Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler) (1910) adlı eserleridir. Bu konu hakkında araştırma yapanların genelde pek zikretmediği üçüncü bir kaynak olarak Metaphysik der Sitten (Ahlak Metafiziği) (1870) adlı eseri de anılabilir. Bu eserin farklı birçok baskısı yapılmış ve hepsinde bütün bölümler dahil edilmemiştir. Elimizdeki baskıda, "Evlilik Hakları" adlı bölümde az da olsa kadın erkek ilişkilerini, evliliği ve cinselliği işlemiş olmasından dolayı biz dahil etmeyi uygun gördük¹⁵.

Kant'ın kadınlar hakkında düşünceleri üzerine yazılmış makaleler genel olarak ya feminist bir eleştiri ya da niyet doğrudan böyle olmasa da bu eleştiriye karşı bir savunma gibi kaleme alınmıştır. Feminist bir bakış açısıyla kaleme alınan makaleler daha ziyade Antropoloji'de yazılanları temele almıştır. Buna karşı gibi olanlar ise çoğunlukla Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler eserini temele almayı tercih etmişlerdir. Düşünce yapısı olarak bu iki eser birbirinden çok farklı olmamakla birlikte, Antropoloji'de Kant daha ziyade doğrudan gözlemlerini belirtiyor gibi olmakla, erkek egemen bir toplum yapısının, biraz daha entelektüel bir savunucusu gibi görünmektedir. Buna karşın Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler'de, kadın ve erkek cinsiyetlerini yaradılış ve doğaları gereği sahip oldukları özellikler ve yetkinlikler üzerinden anlamaya çalışıyor görünmektedir. Belirttiğimiz gibi çok fark olmamakla ve her ikisinde de bu eğilimler bulunmakla birlikte böyle-

¹⁵ Kant, *Metaphysik der Sitten*, 87-91.

si bir ayırım yapılabilir görünmektedir. Şimdi sırasıyla bahsi geçen eserlerde Kant’ın ortaya koyduğu düşünceleri aktaralım. Burada kadın bahsinin geçtiği bölümleri tamamen aktarmak yerine, temel fikri verebilecek birkaç alıntı yapmakla yetineceğiz. Kendisi de ayrıntılı bir izaha girişmeden cümle cümle fikirlerini söyleyip geçmiştir.

Antropoloji’nin ikinci kısmında “Cinsiyetlerin Karakteri” bölümüne Kant düşüncelerini makine örneği üzerinden vererek başlıyor. Buna göre, her türlü makinenin ister büyük ister küçük bir güç gerektirsin, içinde bir sanat olması gerektiğini söyler¹⁶. Kant’ın cinsiyetler arasında ayırım yaparken temele koyduğu bütün özellikler bu örnek üzerinden anlaşılabilir. Buna göre Kant, güç gerektiren, aslolarak işlevsel ve önemli olan özellikleri erkeğe, işin sanatını kadına atfeder. Kendi deyimiyse, kadınsı özellikler zayıflıklardır ve bu zayıflıklar sayesinde erkekle doğal bir denge kurulur. Kadın ve erkeğin birbirine bağlanmalarına sebep olan da bu farklılıktır. Kant’a göre birbirini tamamlayan parçalar olmaları hasebiyle aralarındaki bağ kuvvetlenir¹⁷. Bu düşünceye genel olarak eleştiriler, zayıflığı kadının temsil ediyor olmasına yöneliktir. Farklı kuvvetli yönlerin bir araya gelmesi, ya da kadının güçlü ve erkeğin zayıf olma durumunun bahis konusu edilmemesi eleştirilerden biridir. Kant olası bu eleştirileri muhtemelen hesaba katmamıştır ama kendi görüşüne göre zaten kadının bütün gücü bu zayıflıktan gelir ve bu zayıflıklarla erkeği kontrol eder. Kadın doğası itibarıyla zayıf yaratılmıştır ve her zaman kendisine bir koruyucu aramaktadır. Ona göre bu yüzden evli de olsa genç bir kadın dul kalma korkusundan dolayı sürekli olarak başka erkeklerin de ilgisini çekmeye çalışmaktadır. Erkek kadını bütün dış tehlikelerden korur, bu evde söz hakkı olduğunu düşündürür ona ama kadın gözyaşlarıyla erkeği istediği gibi idare edebilir¹⁸. Yine kadına doğal bir vergi olarak erkeği idare edebilme yetisi verilmiştir. Kadın hoşgörülüdür; erkek hoş görmek zorundadır. Kadın kırılığandır; erkek hassas olmalıdır. Erkek kazanmak; kadın biriktirmek durumundadır. Bu özellikler iki tarafın birbirlerine olan ihtiyaçlarını belirgin kıldığı için, Kant’ın kadınlığı ve erkekliği doğa ve kültür açısından tamamlama-

¹⁶ Immanuel Kant, *Anthropologie in Pragmatischer Hinsicht* (Leipzig: Felix Meiner Verlag, 1912), 250.

¹⁷ Kant, *Anthropologie in Pragmatischer Hinsicht*, 251.

¹⁸ Kant, *Anthropologie in Pragmatischer Hinsicht*, 251-252.

yıcı ve devindirici unsurlar olarak gördüğünü söylememize izin verebilir. Ancak kadınların doğrudan kültür hayatına katkı sunmalarını gerekli bulmaz. Bir kadın için kitap okumak, zahmet gerektirecek ilmi işler yapmak anlamsızdır. Kant'ın ifadesiyle, bir kadın kitaba sahip olabilir, ama bu bir saate sahip olmak gibi bir şeydir onun için, olduğunu göstermek için vardır sadece, doğru dürüst çalışıp çalışmadığının bile farkında olmayabilir¹⁹. Dolayısıyla Kant için kadın bilgi, zahmet ve emek gerektiren işleri erkeğe bırakarak onun kuracağı medeniyet ve kültür dünyasından zevk alıp, taşıyabilir ancak kendisi doğrudan kurucusu olamaz. Fakat bu kadının doğrudan kurucusu olmadığı medeniyet için önemli bir etken olmadığı anlamına da gelmez. Nitekim Kant'ın, antropoloji incelemeleri yapmak isteyenlere kadın cinsiyetinin erkek cinsiyetinden daha önemli ve ilgi çekici olduğu tavsiyesinde bulunduğunu belirtmek gerekir²⁰. Aliye Kovanlıkaya bunu şöyle açıklamaktadır:

Kant, kadının zayıflığından kaynaklanan üstünlüklerinin ortaya çıkabilmesinin medeniyetin gelişmesine bağlı olduğunu belirtir. Medeniyet dışı karakteristikleri tesis etmez, sadece ortaya çıkmalarına izin verir. Antropolojik çalışmalar yapmak isteyen düşünürlere, eril özelliklerden çok dişil özelliklerin doğasını araştırmayı tavsiye eder. Dolayısıyla medeniyet kadınsı özelliklerin üstün tutulup yaygınlaşmasıyla ölçülebilir. Fakat burada Kant'ın medeniyetin gelişmesinde kadınsılığa verdiği olumlu rolü, kadınların medeniyete doğrudan katkısı olarak anlamamak gerekir. Kadın kendi doğasına uygun şekilde erkeği ehlileştirecek, medeniyet de ehlileşmiş erkeklerin ürünü olacaktır²¹.

Bu konuya ilişkin ikinci önemli kaynak, Güzellik ve Yücelik Duygusu Üzerine Gözlemler adlı eserdir. Kitabın doğrudan kadın meselesine dair bölümlerine geçmeden önce, genel yapısına dair fikir vermesi açısından Doğan Göçmen'in bu eser üzerine kaleme aldığı değerlendirmeye değinmek yerinde olacaktır. Göçmen'e göre, söz konusu metnin yayımlanmasına yönelik olası itirazlar en çok, Kant'ın kadınlar ile erkekler arasındaki kişilik ve karakter farklılıkları hakkında söyledikleri ile çeşitli kültür ve uluslara dair yaptığı değerlendirmelerin ilkel ya da sorunlu bulunduğu noktalardan gelebilir. Bu

¹⁹ Kant, *Anthropologie in Pragmatischer Hinsicht*, 256-257.

²⁰ Kant, *Anthropologie in Pragmatischer Hinsicht*, 251.

²¹ Kovanlıkaya, "Kant'ta Cinsiyet Farklılığı", 14.

nedenle, eserin yalnızca toplumsal cinsiyet ya da kültürel önyargılar bakımından değil, aynı zamanda dönemin bilimsel düşünce ve bilgi düzeyiyle karşılaştırıldığında kimi açılardan geri kaldığı gerekçesiyle de eleştirel bir okumayı gerekli kıldığını belirtir. Ancak Göçmen, bu eleştirilerin eserin yayımlanmasına karşı bir gerekçe olarak görülmesinin mümkün olmadığını da özellikle vurgular²². Göçmenin bu eser hakkında belirttiği bazı sorunlu yanlar, yukarıda bahsi geçen Antropoloji kitabı için de geçerlidir. Antropoloji’de de farklı milletler hakkında geçen bahisler o gün için normal karşılanmış olsa dahi, bugün bulunduğumuz nokta açısından gayet ırkçı ve yanlı olup gerçekçi olmaktan çok öte düşüncelerdir. Çalışmamızın konusu ırkçılık olmadığından dolayı kısaca bahsetmiş olup asıl konumuza dönmek daha doğru olacaktır.

Kitabın geneline ilişkin kısaca bu bilgiden sonra, bizim için önemli olan ve kitabın üçüncü bölümünü oluşturan, "Cinsiyetlerin Karşılıklı İlişkisi İçinde Yüceliğin ve Güzelliğin Farkları"²³ adlı bölümden Kant’ın kadın hakkındaki düşüncelerini incelemeye devam edelim. Şöyle başlıyor bu bölüme: "Kadın dünyasını, güzel cinsiyet adı altında anan belki sadece hoş bir söz ettiğini düşünebilir ama doğrusu bu tespiti, inandığından daha da isabetlidir"²⁴. "Kadınların güzel, zarif ve süslü şeylere karşı doğuştan gelen güçlü bir hisleri vardır. Daha çocukluktan itibaren temiz ve nazlı olmak hoşlarına gider"²⁵. Kant bu kitapta, kadın cinsiyetini güzellik üzerine kurarken, doğuştan kendisine güzel olana meyiletme eğiliminin verildiğini, yaratılışının böyle olduğunu ve kadının bütün düşünce yapısının güzellik merkezli, aklının güzelden yana çalıştığını belirtir: "Kadınlar insan doğasının güzel ve asil özelliklerinin asli sebebini barındırır ve böylece erkeklerin de incelmesini sağlarlar"²⁶. Kadınların da erkekler gibi bir akla sahip olduklarını, ancak kadınların aklının güzel bir akıl, erkeklerin ise daha derin bir akılları olduğunu belirtir: "Onlar için güzel olan yararlı olandan önemlidir"²⁷. "Kendilerini zahmetli işlerden uzak tutmak is-

²² Doğan Göçmen, "İmmanuel Kant’ın Güzellik ve Yücelik Duygusu Üzerine Gözlemler’i", *Dogangocmen.Wordpress* (Erişim 15 Temmuz 2025).

²³ Immanuel Kant, *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen* (Berlin: Buchhandlung B. Brandt, 1910), 27-80.

²⁴ Kant, *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*, 48.

²⁵ Kant, *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*, 49.

²⁶ Kant, *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*, 50.

²⁷ Kant, *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*, 50.

terler, zorlayıcı çalışmalar güzellik anlayışlarına uygun değildir. Örneğin başka dünyaları keşfetmek gibi bir niyetleri yoktur, eğer orada başkaca güzel manzaraların olduğu bilgisine sahip olursalar ancak o zaman ilgi çekici hale gelebilir”²⁸.

Kant bu şekilde örnekleri çoğaltıyor. Kadının bütün düşünce merkezinin güzellik olduğunu, buna karşın erkeğin ise yüce olana meylettiğini belirtiyor. Kadının doğuştan gelen bu özelliğine karşılık, erkeğe ait olan yücelik duygusu ise daha ziyade emek de isteyen bir özellik gibidir. Antropoloji’de bahsi geçen makine örneği ve kadınlara ilişkin aralarda tekrarlanan zahmetli işlerden kaçınma eğilimi, yine erkeğin gücü ve kadının zayıflığı temsil ediyor olması da hep bu doğuştan gelen özellik ve kazanılan özelliklerle ilgili olsa gerek. Yine Kant’a göre: "Kadınların erdemi güzel bir erdemdir. Erkek cinsiyetine ait olan ise asil bir erdem olmalı. Kadınlar kötü olandan kaçınırlar, bunun bir haksızlık olmasından değil aksine bunun çirkin olmasından ve onlar için erdemli davranışlar ahlaki açıdan güzel olanlar anlamına gelir”²⁹. Tabi Kant genel olarak erkeğe ve kadına bu duyguları atfederken, erkeğin de güzelliğe ya da kadının yüceliğe hiç ilgisi olmadığını söylemez. Kant her ne kadar erkeğe yüceliği, kadına ise güzelliği atfetse de bu duyguların karşılıklı dışlanmadığını belirtir. Yani her iki cinsiyetten birey hem güzelliğe hem yüceliğe yatkın olabilir; ancak bunlardan birinin baskın olması beklenir³⁰.

Göçmen, Kant’ın yücelik ve güzellik ayrımını estetik teorisinin merkezine yerleştirdiğini belirtir. Kant’a göre yüce olan “insanı kımıldatır” (*rühren*), güzel olan ise “büyüleyicidir” (*reizen*). Bu ayrımında yücelik, insanda hareket ve içsel etkilenme yaratırken; güzellik daha pasif ve yüzeysel bir haz kaynağı olarak konumlanır. Kant, yüce olanın etkilerini detaylı biçimde analiz eder: Kimi zaman yücelik duygusu korku ya da melankoliyle birleşir (“korkutucu yücelik”), kimi zaman dingin bir meraka yol açar (“soylu yücelik”), kimi zamansa hayranlık uyandıran bir şey karşısında güzellik duygusuyla birlikte deneyimlenir (“görkemli yücelik”)³¹. Göçmen’e göre Kant, yücelik üzerine bu kadar ayrıntılı bir çözümleme yaparken, güzellik kavramını aynı felsefi titiz-

²⁸ Kant, *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*, 51.

²⁹ Kant, *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*, 56-57.

³⁰ Göçmen, “İmmanuel Kant’ın Güzellik ve Yücelik Duygusu Üzerine Gözlemler’i”, 8.

³¹ Kant, *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*, 17.

likle ele almaz. Bu dengesizliğin nedenini ise Kant’ın estetik nitelikleri cinsiyetlere göre dağıtmasında aramak gerekir. Göçmen’e göre, Kant güzelliği kadına, yüceliği ise erkeğe atfederken sağduyunun sınırlarını zorlayan belirleyici özelliklere başvurur. Bu bağlamda şu soruyu yöneltir: “Peki güzel olan ‘asude merak’ uyandırmaz mı?”³². Güzellik kavramına dair bu tür soruları dışarıda bırakan Kant, estetik değerlerin cinsiyetlendirilmiş doğasına eleştirel bir açıklık getirmez.

Benzer bir şekilde Kopzew, Kant’ın Güzellik ve Yücelik Duygusu Üzerine Gözlemler adlı eserindeki cinsiyet ayrımlarını değerlendirirken, güzellik ve yücelik arasında yaptığı ayrımı çok sayıda örnek verir ve bu örnekler ışığında Kant’ın kadın-erkek karşıtlığını nasıl temellendirdiğine dikkat çeker. Kopzew’e göre, Kant’ın düşüncesinde “kadın cinsiyetine ait özellikler, erkeğe ait özelliklere kıyasla çok daha özlü bir şekilde ortaya konulabilir”³³. Bu özlülük, Kant’ın kadın ve erkek arasında nihai bir fark olduğunu varsaymasına dayanır. Kopzew, bu farkın Kant tarafından doğallaştırıldığını ve doğanın kadını “Sanatla sorumlu” kıldığı biçiminde ifade edildiğini belirtir. Kant’ın bu yaklaşımı, estetik alanını kadınlıkla özdeşleştirirken; akıl, erdem ve yücelik gibi kavramları ise erkekliğe özgü olarak tanımlar. Kopzew, bu yorumunu desteklemek amacıyla Antropoloji adlı eserde kadınlara ilişkin pasajlara yönelir ve bu metindeki kadın temsillerini de aynı çerçevede değerlendirir.

Konuya ilişkin üçüncü temel kaynak olan Ahlak Metafiziği’nin Temellendirilmesi ise, özellikle Kant’ın evlilik hakkındaki görüşlerinin ele alınacağı bir sonraki bölümde detaylı olarak tartışılacaktır. Bu nedenle şimdilik anılmayacaktır. Ancak yukarıda aktarılan örneklerden de anlaşılacağı üzere, Kant kadınları yalnızca fiziksel farklılıklar temelinde değil; daha esaslı biçimde, “insani” olarak tanımlanabilecek yetenek ve özellikler bakımından da erkekten ayrı bir konumda görmektedir. Bu ayrım, Kant’ın cinsiyetler arasında kurduğu epistemolojik ve ahlaki farkın, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda türsel düzeyde olduğunu düşündüğünü göstermektedir.

4. Kant’ın Kadın Algısı ile Kant Düşüncesinde Kadın Ayrımının Gerekliliği

³² Kant, *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*, 18.

³³ Kopzew, “Kant und die Frauen”.

Yukarıda genel hatlarıyla ortaya konan Kantçı cinsiyet ayrımı göz önüne alındığında, Kant'ın kadınlara dair düşüncelerini mevcut tarihsel ve felsefi bağlamı hesaba katarak değerlendirmek daha mümkün hale gelir. Kant'ın kadınlarla ilgili görüşleri, bazı yorumcular tarafından kadınların özgürleşmesine katkı sağlayabilecek bir temel olarak okunurken; özellikle feminist düşünürler açısından ise haklı olarak dışlayıcı ve aşağılayıcı bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu eleştirilerin bir kısmı, meseleyi yalnızca kadın-erkek karşıtlığı çerçevesinde ele alarak, konunun daha derin felsefi boyutunu göz ardı etme eğilimindedir. Bu tür yaklaşımlar genellikle, kadın ve erkeği mutlak biçimde eşitleme çabasına yönelir. Oysa Kant'ın yaklaşımı, yalnızca cinsiyet farkları üzerinden değil, daha temelde insan kavramı üzerinden değerlendirilmelidir.

Bu noktada Susanne Moser³⁴, Kant'ın bu tavrını eleştirerek, onun önceki felsefeleri ve dogmatik yapıları sorgularken, doğanın kadına yüklediği geleneksel rolleri neden sorgulamadığını sorar. Moser'e göre, Kant'ın doğa tarafından belirlenmiş rolleri sorgulamadan kabul etmesi, felsefesindeki eleştirel tutumla çelişir. Ayrıca Kant'ın her bireyi yalnızca insan oluşu itibarıyla, yani cinsiyetinden bağımsız olarak, ahlaki bir özne olarak değerlendirmesi gerektiğini; fakat bunu bilinçli bir biçimde göz ardı ettiğini savunur³⁵.

Benzer bir eleştiri Kovanlıkaya tarafından da dile getirilmiştir. Kovanlıkaya, Kant'ın özellikle Antropoloji adlı eserinde kadınlara yönelik düşüncelerini analiz ederken, kadınların pratik meselelere yatkınlığı vurgulanırken teorik meselelere uygunluklarının zımnen ret edildiğini belirtir. Kant'ın kadına dair yaptığı değerlendirmelerin sonucunda ulaştığı "pragmatik" yargının, kadının kendi doğasına uygun biçimde erkeğin eksik bıraktığı alanları tamamlaması gerektiği yönünde olduğunu ifade eder³⁶. Bu yaklaşım, Kant'ın kadınlara dair tespitlerinde dolaylı ama güçlü bir şekilde entelektüel kapasite farkı varsaydığını göstermektedir.

³⁴ Susanne Moser, "Immanuel Kant über die 'natürliche' Unterlegenheit der Frau - eine feministische" *Institute for Philosophical Research* (Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, 2001).

³⁵ Moser, "Immanuel Kant über die 'natürliche' Unterlegenheit der Frau - eine feministische", 252-259.

³⁶ Kovanlıkaya, "Kant'ta Cinsiyet Farklılığı", 16.

Kovanlıkaya, Kant’ın diğer eserlerini de göz önünde bulundurarak, insana ait özgürlük, ahlak, akıl vb. gibi Kant felsefesinde önemli olan ve genel olarak felsefe tarihinde önemli açılımlara sebep olmuş kavramların sadece erkeğe atfedilemeyeceğini belirterek mevcut çelişkileri düşünce düzleminde gidermeye çalışır:

[...] kadın ve erkek arasındaki farklılıkları ve aralarındaki ilişkileri sadece bir organizma olarak insan türünün bekasını temel alan doğal amaçlılık ideası gözetilerek açıklamak mümkün olmayacaktır. Kant, kadının da erkek gibi akıllı bir varlık olduğunu teslim ettiğine göre kadın da tarihsel bir varlık haline gelecek, diğer organizmalardan farkını teşkil edecek şekilde genel olarak insana atfedilen tarihsellikten ve Kant’ın insana ilişkin Aydınlanmada ifadesini bulan bütün umutlarından payına düşeni alabilecektir³⁷.

Kant’ın kadınlara ilişkin görüşleri üzerine yapılan eleştirel okumaların aksine, tarihsel bağlamda onun düşüncelerine olumlu yaklaşan az sayıda isimden biri Karl Vorländer olmuştur. Vorländer, Kant’ın kadınları güzellik ve sanatla özdeşleştirmesini, onların değerini yüceltme amacı taşıyan bir yaklaşım olarak yorumlamaktadır. Ona göre, Kant kadını estetik kavramlarla ilişkilendirerek aslında ona duyduğu saygıyı ifade etmektedir. Ancak Vorländer’in bu yorumu, Kant’tan yaklaşık bir yüzyıl sonra ve benzer toplumsal koşullarda yaşamış biri olarak yapılmış bir değerlendirmedir. Dolayısıyla, dönemin toplumsal değer yargıları içerisinde, Kant’ın kadınlara dair ifadeleri olumlu bir anlam taşıyor gibi görünse de günümüz perspektifinden yapılan bazı okumalarda bu ifadeler, yüceltmeden çok dolaylı bir dışlama ve sınırlandırma olarak okunmaktadır. Kant’ın kadınlara ilişkin görüşlerini bugünün toplumsal duyarlılıkları üzerinden eleştirmek anakronik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Ancak buna rağmen, eleştirilerin tamamı geçersiz değildir. Zira Kant, felsefenin birçok alanında özgün katkılar ortaya koymuş, ahlak, akıl ve özgürlük gibi konularda dönemin kalıplaşmış düşüncelerini aşmayı başarmışken; kadınlara ilişkin meselelerde böylesi derinlikli bir sorgulama yapmamış, mevcut toplumsal kabulleri yalnızca daha estetik bir dille yeniden üretmiştir. Bu durum, eleştirilerin temelinde yer alan hayal kırıklığını

³⁷ Kovanlıkaya, "Kant’ta Cinsiyet Farklılığı", 20.

anlaşılır kılmaktadır. Kant gibi bir düşünürden, insanı merkeze alan felsefesi bağlamında, kadınlara dair de daha kapsayıcı ve dönüştürücü bir bakış beklenmesi bir yanıyla anlaşılabilir. Ancak bu yaklaşımların temel sorunu bize göre tarihsel değil metodik bir anakronizmdir. Kant'ın kadın algısı dönemindeki toplumsal roller ile ilişkilidir fakat Kant düşüncesinde kadının ele alınışında onun dönemindeki algıyı -bilgi açısından olmasa dahi- estetik ve etik açıdan yükseltme çabası içinde olduğu aşikardır.

Sonuç

Eğitimden siyasete, matematikten fiziğe kadar birçok alanda Kant çalışmaları yapılmıştır ve çoğunda bu alanlara ilişkin ufuk açıcı yönleri gösterilmeye çalışılmıştır. Aynı şeyi kadınlar konusunda söyleme imkanına sahip değiliz. Fakat aynı şekilde Kant'ın doğrudan kadınların bilimsel ve felsefi çalışmalarından uzak durmalarını sağlamak için, ya da böylesi bir şeye katkıda bulunmak için kadın bahsini açtığını da söyleyemeyiz. Toplum içindeki cinsiyet dengesizliğinin Kant tarafından reddedilmediği açıktır ancak daha gerici bir noktaya da sürüklediği de açıktır. Genel olarak Kant'ın kadın algısını ve kadınlarla günlük ilişkilerini Kant düşüncesinin öncülleri şeklinde ele alan bir yaklaşımla Kant felsefesinin ve insan üzerine görüşlerinin kadınlar için çok geçerli olmadığını sonucuna kolaylıkla varılabilir. Bu sonuca ulaştıktan sonra her ne kadar kendisi bir cinsiyet atfetmemiş olsa dahi Kritikler gibi kurucu çalışmalarında insan olarak andığının erkek cinsiyetine sahip olan insan olduğu fikrine de ulaşılabilir. Ancak biz bu gibi bir yaklaşımın ampirik bir okuma olduğunu ve iyi bir Kant okurunun metodik açıdan bu yaklaşımdan kaçınması gerektiğini düşünüyoruz.

Diğer yandan, Kant'ın içinde bulunduğu toplumun kadını ikincil insan konumuna indirgeyen yaklaşımlarını paranteze alarak insanın doğasına ilişkin olarak gördüğü yönleri, cinsiyet adaletsizliğine yol açmayacak şekilde ele alma imkanı da söz konusu olabilir. İnsan olması bakımından kadın ve erkek az ya da çok ortak yönlere sahip olabilir ve fakat doğası itibarıyla birbirinden tamamen ayrı özellikleri de aynı zamanda barındırabilirler. Bunları ortaya çıkartmaya ve tanımaya yönelik herhangi bir düşünce eylemi, kadın erkek kıyası dışında kalarak ve tamamen cinsiyet içinde değerlendirilmek koşuluyla ufuk açıcı olabilir.

Mesele kıyas etmekten öte tanımak ise, doğal olarak oluşabilecek bazı sonuçsuz tartışmalar bir kenara bırakılmış olacaktır. Aynı şekilde eğer cinsiyete bağlı keskin bir fark söz konusu ise, bunu diğer cinsiyetten üstün ya da düşük olarak düşünmek yerine, sadece o fark düşünülerek daha sağlıklı bir şekilde ele alma imkanı doğacaktır. Bunun için tabi günümüzde de cinsiyetlerin toplumsal olarak konumlandırılışını yeniden sorgulamak ve eskiden beri gelen bazı sorunlara yeni bir gözle bakmamız gerekir. Kısaca ifade etmek gerekirse konuya ilişkin dayanaklarımızı da gerekiyorsa değiştirebilmemiz gerekir. Aksi takdirde erkeklerin estetik açıdan yetersiz, güzelin taşıyıcısı olmadığı suçlaması da eş derecede mümkün görünebilir.

Kaynakça

- Göçmen, Doğan. “İmmanuel Kant’ın Güzellik ve Yücelik Duygusu Üzerine Gözlemler’i”. *Dogangocmen.Wordpress*. Erişim 15 Temmuz 2025. <https://dogangocmen.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/11/dgc3b6c3a7men-kantc4b1n-gc3bczellik-veyc3bccelik-duygusu-c3bczerine-gc3b6zlemleri.pdf>
- Kant, Immanuel. *Anthropologie in Pragmatischer Hinsicht*. Leipzig: Felix Meiner Verlag, 1912.
- Kant, Immanuel. *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*. Berlin: Buchhandlung B. Brandt, 1910.
- Kant, Immanuel. *Methapysik der Sitten*, ed. J. Kirchman Leibzig: Verlag Der Dürreschen Buchhandlung, 1870.
- Iwan Kopzew, "Kant und die Frauen", *Freunde Kants und Königsbergs e.V.* Erişim 15 Temmuz 2025. <https://freunde-kants.com/articles/kant-und-die-frauen/>
- Kovanlıkaya, Aliye. "Kant’ta Cinsiyet Farklılığı". *Cinsiyetli Olmak: Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar*. ed. Zeynep Direk. 9-25. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Moser, Susanne. “Immanuel Kant über die ‘natürliche’ Unterlegenheit der Frau - eine feministische”. *Institute for Philosophical Research*. 252-258. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, 2001.

Vorlander, Karl. "Kant und die Frauen", *Immanuel Kant: Der Mann und das Werk*, Textlog.de: Historische Texte & Wörterbücher. Erişim 9 Temmuz 2025.
<http://www.textlog.de/35633.html>

Vorlander, Karl. "Maria Charlotta Jakobi". *Immanuel Kant: Der Mann und das Werk*, Textlog.de: Historische Texte & Wörterbücher. Erişim 13 Temmuz 2025.
<http://www.textlog.de/35632.html>